

Павлова Наталія Валеріївна,
доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент;
Альошина Марія Сергіївна,
курсант ННШ та ПФПНП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПОТЕРПІЛА ОСОБА ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗІВАЛТУВАНЬ

Згвалтування належить до категорії злочинів, в механізмі вчинення яких значна роль належить потерпілій особі, особисті якості і поведінка якої може стати ключем для встановлення багатьох обставин при розслідуванні. Це обмовлено тією обставиною, що жертва і злочинець, зазвичай, знаходяться у закономірних взаємних зв'язках [1, с. 17, 18].

У кримінальних провадженнях даної категорії потерпілою особою найчастіше виступає жінка, яка в може бути пов'язана з багатьма обставинами, що входять до складу криміналістичної характеристики цих злочинів.

Серед особливостей, які притаманні жінкам-потерпілим і робить їх більш віктимними щодо згвалтування, доцільно відзначити:

1) привабливість жінок, як суб'єкта для задоволення статевих потреб (статевий аспект);

2) менша фізична сила жінки в порівнянні з чоловіком (фізичний аспект), що робить її уразливішою від злочинів;

3) психологічні особливості жінки в певних соціальних обставинах, що впливають на рівень віктимності жінок (психологічний аспект). Названі особливості жінок дозволяють виділити відповідні аспекти згвалтування, які знаходяться в основі мотивації злочину та у великій мірі визначають його механізм.

Статевий аспект згвалтування. Жінка як суб'єкт сексуальних відносин у своєму розвитку проходить кілька етапів, в результаті чого відбувається оформлення жіночої статури і характерної поведінки, що свідчить про статеву зрілість, формується потяг (лібідо) до протилежної статі. Статева поведінка як жінки, так і чоловіка є однією з форм соціальної поведінки, яка тісно пов'язане з репродуктивною функцією і визначається соціальним розвитком конкретної особистості, її рівнем пристрасності (сексуальності) та морально- етичними уявленнями.

Манера поведінки в різних ситуаціях може сприйматися по різному особами протилежної статі. Іноді жінки намагаються використовувати свою сексуальність для маніпулювання чоловіками. Але, якщо при певних обставинах поведінка жінки оцінюється як

звичайне кокетство, то при інших може бути сприйнято окремими представниками чоловічої статі як бажання (чи пропозиція) вступити у статеві відносини (свідчити про її статеву доступність). Необачна поведінка без врахування місця, часу та особистості чоловіків може зіграти роль пускового механізму зґвалтування (легке знайомство, погодження піти «у гості», сумісне вжиття алкоголю тощо). Фізичний аспект зґвалтування. Обов'язковою ознакою зґвалтування виступає застосування для вступу у статеві зносини фізичного насильства або погрози його застосування чи використання безпорадного стану потерпілої особи (ст. 152 КК України).

Гвалтівник використовує свою перевагу у мускульній силі, а також може використовувати зброю, інші предмети або речовини. Фізична перевага особливо яскраво проявляється стосовно неповнолітніх чи малолітніх осіб (кваліфікуючі обставини зґвалтування) жіночої статі, які за вікових обставин не можуть протистояти діям дорослої людини. Окрім використання фізичної сили гвалтівник може використовувати і погрози її застосування. Потрібно зазначити, що в цьому аспекті кримінальне законодавство України і практика його застосування суттєво відрізняється від законодавства інших країн, зокрема Ізраїлю. Так, за ст. 345 Закону про кримінальне право Ізраїлю зґвалтуванням визнаються статеві зносини з жінкою, вчинені без її вільної згоди або при її згоді, але яка була досягнута шляхом обману щодо особи, яка вступила з нею в статеві зносини, або характеру самого діяння. Обманом у даному випадку вважається, наприклад, ситуація, коли суб'єкт обіцяє вступити у шлюб, представляючись неодруженим, хоча в дійсності не є таким [2, с. 179, 180].

Таким чином за вказаним законом Ізраїлю зґвалтуванням може бути визнаний статевий акт за згодою жінки, яка була одержана при повідомленні їй неправдивої інформації. Ця обставина, на наш погляд, робить ще більш актуальним дослідження особистості жінки-потерпілої при розслідуванні злочинів даної категорії в Ізраїлі.

Психологічний аспект зґвалтування. На рівень віктимності жінок впливають їх психологічні особливості в певних соціальних обставинах. Потрібно відзначити, що ситуація агресії з боку гвалтівника нерідко породжує у жертв відчуття страху і безвихідності. Наприклад, відчуття безпомічності може виникнути у жінки-потерпілої і в результаті вчинення зґвалтування групою осіб. Окремі дослідники взаємозв'язків «жертва і злочинець» у таких справах, відзначають, що більше 43 % потерпілих не чинили опору [3, с. 6].

Це може статися і тоді, коли жертва піддається раптовому нападу незнайомого їй насильника. Але найчастіше така ситуація складається, коли жертва має досить тривалі відносини з агресивною особою. У зв'язку з цим видається доцільною класифікація жінок – потерпілих від зґвалтування в залежності від наявності і характеру стосунків з насильником. За цією ознакою можуть бути виділені наступні групи жінок – потерпілих.

1. Потерпілі, які не були знайомі зі злочинцем. Ця група жінок стає жертвою насильства з-за збігу певних негативних обставин, зазвичай, опинившись у небезпечному місці у темний час доби (поза населеним пунктом, у парку, на малолюдній вулиці тощо). Відтак, в таких ситуаціях фактично зустріч є випадковою зі злочинцем, який міг у такому місці цілеспрямовано вийти на «полювання» чи проводити дозвілля (вживати спиртні напої у компанії). Зґвалтування характеризується раптовим нападом, іноді з відносно тривалим переслідуванням жертви, застосуванням фізичного насильства (нанесення ударів з метою попередження чи подолання опору з її боку).

2. Потерпілі, які були знайомі зі злочинцем. Рівень знайомства може бути різним. За цією ознакою в цій групі можна виділити дві підгрупи, які суттєво відрізняються одна від одної:

а) потерпілі, які познайомилися зі злочинцем напередодні зґвалтування (зазвичай, це молоді недосвідчені дівчата, які необачно погоджуються на контакти з незнайомими чоловіками, наприклад, покататися на дорогому автомобілі, піти у гості, вживати спиртні напої і т.п.);

б) потерпілі, які знаходилися зі злочинцем в тривалих стосунках (родичі, сусіди, колеги по роботі чи навчанню, друзі).

Для другої групи потерпілих характерними є ситуації, коли вони не чинять активного опору під впливом погроз з боку злочинця (злочинців), а місцем вчинення злочину часто є житло. Для досудового розслідування і судового розгляду характерною ситуація, коли підозрюваний (обвинувачений) заявляє, що він розцінював поведінку жінки як згоду на статеві зносини.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що класифікація жінок – потерпілих від зґвалтування в залежності від наявності і характеру стосунків з насильником має ключове значення для визначення інших елементів криміналістичної характеристики цих злочинів (місце, час та обстановка вчинення, способи дій гвалтівника, сліди злочину тощо). Ступінь знайомства потерпілої і підозрюваного значною мірою обумовлює і тактичні завдання розслідування щодо встановлення ознак зґвалтування та обставин його вчинення.

Список використаних джерел

1. Вандишев В.В. Реалізація взаємозв'язків жертви та злочинця у розкритті та розслідуванні насильницьких злочинів : навчальний посібник. 114 с.

2. Закон про кримінальне право Ізраїлю. Постатейний переклад з івриту на українську мову / Дорфман М. Хайфа, 2010. 253 с. URL : <http://library.khpg.org>.

3. Андреев А.С. Взаємозв'язки «жертви та злочинця» у справах про зґвалтування, скоєних групою осіб / А. С. Андреев, Л. М. Кійко. URL : <http://www.sworld.com.ua>.